

Szabó Lajos Lélekjelenlét-képek c. kiállítása (2B galéria, 2011. április)

A finissage-hoz

Bevezetőül a rajzoló („spekulatív grafikákat” készítő) Szabó Lajos és a gondolkodó Szabó Lajos alapmozdulatainak azonosságára szeretnék pár, tőle vett idézettel rámutatni.

Hogyan lehet valamit megmagyarázni? Úgy, „hogyan egy szélesebb sorra, gazdagabb ritmusra vagy kontinuumra kottázom le. Ez a nyelv, az élő szó, a személy.”¹ Végső soron: a növekvő lélek. A világot megismerő, a világból és a „szupramondánból”, Istenből táplálkozó személy.²

„A jelet, képet, hasonlatot, arányt, funkciót csak akkor tudom használni, ha a szubjektív, közvetlen tapasztalásból, az érzékenységből való kikristályosodásuk pillanatában tudom őket megragadni.” Ez az itt látható rajzokra is igaz.

„A pont és a vonal nem absztrakciók, hanem értelmi-akarati-érzelmi realitások: akciók, produkciók, művek.” Milyen értelmi-akarati-érzelmi realitásokról van szó az itt látható vonalrajzoknál?

Tehát megpróbálom visszakövetni a rajzokat „az érzékenységből való kikristályosodásuk pillanataig”. Szabó Lajos első – német nyelvű – írásában, a „Spiel und Ernst”-ben ezt írja a dialektikáról, ami munkatársa és jó barátja, Tábor Béla szerint Szabó Lajos spekulatív öséménye volt: „Van benne valami változtathatatlan és lavinaszerű. Valami örvényszerű, valami az örök keletkezés és elmúlás anyjától örökölt eruptív spirál-mozdulatokból. [...] Felfedezi az anyag mélyén a nyomait és csírait annak, ami élő, logosz-szerű, tehát aktív. Felfedezi, végigkíséri pályájukon, megőrzi és feloldja őket önmagában.” Ebből a gondolatból bomlik ki *előbb* SzL egész spekulatív gondolkodása, miközben megdöbbenően közvetlen analógiát mutatnak vele az itt látható, és jó 25-30 évvel később kibontakozó rajzok.

Kétfajta alapmozdulatot látok, az egyik ez az aktív mozdulat, amit később – egy a kiállításon is olvasható – szövegben így ír le: „Az Isten képére teremtett embernél embermivoltából adódik a végtelen osztás lehetősége, a végtelen aktivitás. Ennek határai:

- meddig van kívánságom és erőm osztani?
- ennek nincs sem mennyiségi sem kvalitatív határa az ősmisztériumig.

A gyémánt tudja osztani az üveget, az üveg viszont a gyémántot nem.”

Ez az osztó magatartás az aktív, az etikai mozdulat. Koncentrációt és a belőle előtörő hatást egyaránt magában foglalja. A fehér papír mint teljesség, és mint felhasítandó háttér, koncentráció, amiből előtör a vonal, amely fentre és lentre oszt/tagol. Ez lehet a felkiáltó jel – az „ős-rajz” – értelme.

1 Ahol nem jelölöm, az idézetek Szabó Lajostól vannak.

2 vö. Teocentrikus logika II.

Szabó Lajos egyik előadásán Kierkegaard *Augenblick*-jéből idézett:

„Egy döntő gondolatot nem lehet ugyanúgy exponálni, mint bármi mást [...] Ha korunk átka éppen az „egy bizonyos fokig”, ha korunk bizonyos fokig mindenbe behatol, s éppen ez a betegsége, akkor először is arra kell vigyázni, hogy amennyire lehetséges, ebbe az ügybe ne tudjon bizonyos fokig behatolni, mert ezzel mindent tönkretenne. Nem, a döntő gondolatot másképp kell exponálni, mint a többi gondolatot. Ahogy a vadállat zsákmányára támad, ahogy a sas lecsap áldozatára: a döntő gondolatnak is hirtelen, teljes, abszolút koncentrált intenzitással kell magát rávetnie arra, amit döntésre akar vinni. Ahogy a vadállat egyesíti magában a ravaszsgot és az erőt: előbb ravaszul teljes csendben vár, nincs az a szelíd állat, amely ilyen csendben tudna lenni, aztán egész erejét egyetlen ugrásban vagy ütésben összpontosítja – nincs az a szelíd állat, amely ilyen összeszedetten tudna ugrani –: a döntő gondolatot is így kell exponálni. Először csend, a legcsendesebb napon sem ilyen mozdulatlan a csend, csak vihar előtt: aztán kitör.”

Innen a rajzok aktív-etikai mozdulatának koncentrált indulatisága is. De van egy ezt ellenpontosító, tágasságot, teret teremtő mozdulat is. A kiállításon is olvasható egy szöveg, amelyben Szabó Lajos prizmatikájának alapjait fejti ki, a logikai-etikai-esztétikai értékelés szétszakíthatatlan, örvényszerű hármasegységét. Ennek értelmében ezt a másik mozdulatot az esztétikai mozdulatnak nevezhetjük. Már a fent és lent teremtése is magában foglalja a tér teremtését. A másik alapmozdulat tehát az átölelő, a teret, tágasságot magába fogadó mozdulat.³ Az aktív, tágító vonal egyrészt teret, tágasságot teremt, de át is öleli és magába is vonja ezt a teret. És állandóan küzd negatív ellenlábásával: a bezárulás, a spirálszerű tágulásnak ellenszegülő, beszűkülő örvénnyel. Nyilvánvaló mind az aktív, mind a befogadó mozdulat erotikus töltése. Tér, erősz és szabadság Szabó Lajosnál gazdagon tárgyalt összefüggésénél vagyunk.

A logikai-etikai-esztétikai értékelés örvényszerű hármasegysége e rajzokon is érvényesül.

A logikai hogyan van jelen? Egy csütörtöki beszélgetés bevezetőjéből származik a következő dialektikus megfogalmazás: „Az egzisztenciális fogalmazás forrása és a matematikai fogalmazás hidegsége.” „Termodinamikai összefüggés és libido: Freud és Th. Mann hideg stílusa és a mögötte levő forró csomópontok.” Erre rímel a rajzok koncentrált indulatisága és hűvös tágassága. Éles kitörés és teret teremtő, átölelő mozdulat. Mindkettőnek Szabó Lajos *Teocentrikus logikája* a forrása.

Surányi László

3 „Ami egyidejűleg magában foglaló és centrum, az istenhasonlat”, írja Szabó Lajos.